

РОЗДІЛ III. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК 376-056.24/36

DOI <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2021-1-1-18>

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У КЛАСІ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ

Стеблюк С. В.

*кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри фізичної реабілітації
Ужгородський національний університет
вул. Підгірна, 46, Ужгород, Україна
orcid.org/0000-0002-2827-6805
svetasteblyuk@gmail.com*

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, корекційно-розвиткові послуги, методи навчання.

У статті розглянуто особливості організації освітнього процесу у класі з інклюзивним навчанням. Акцентовано увагу на тому, що запровадження інклюзії передбачає розроблення ефективних навчальних стратегій, адаптацію навчальних програм та планів, добірку методів та форм навчання, що враховуватимуть можливості дітей з особливими освітніми потребами. Указано, що першочерговим завданням є створення атмосфери взаєморозуміння та взаємодопомоги, щоб забезпечити учневі можливості самоствердитися, набути навичок соціальної поведінки.

Мета статті – з'ясувати сучасні підходи до організації навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. З'ясовано, що учні займаються за адаптивними та модифікованими програмами, освітня й розвивальна діяльність яких повинна бути спрямована на корекцію певних порушень. Зазначено, що створення осередків у навчальній кімнаті за Концепцією нової української школи дає можливість реалізувати завдання інклюзивної освіти, а кожному учневі знайти своє місце для когнітивної діяльності та відпочинку.

Наголошено на дотриманні принципів корекційної роботи та добірці методів та прийомів навчання, що комфортні для розвитку когнітивних умінь школярів. Виокремлено основні принципи корекційно-розвивальної роботи: ґрунтування корекційно-розвивальної роботи на результатах психодіагностики; нормативності; роботи в «зоні найближчого розвитку» дитини; урахування індивідуально-психологічних та особистісних відмінностей дитини; системності; діяльності. Розкрито традиційні методи навчання (рольові ігри, мультипрезентації, парна та групова робота), що спрямовані на розвиток особистості, її позитивних основ, та інноваційні («кубування», «асоціативний куш», «щоденні 5», «щоденні 3», «6 цеглинок» (робота з леґо-конструктором)), які, як правило, реалізуються спільно всіма дітьми інклюзивного класу.

ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS IN CLASS WITH INCLUSIVE TRAINING

Stebliuk S. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Assistant at the Department of Physical Rehabilitation
Uzhhorod National University
Pidhirna str., 46, Uzhhorod, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2827-6805
svetastebliuk@gmail.com*

Key words: *children with special educational needs, inclusive training, correctional development services, training methods.*

The article deals with the features of the organization of the educational process in the class with inclusive training. The fact that the introduction of inclusion involves the development of effective educational strategies, the adaptation of educational programs and plans, a selection of methods and forms of training, which will take into account the possibility of children with special educational needs, is indicated. It is stated that the priority is to create an atmosphere of mutual understanding and mutual assistance to provide students with opportunities to assert themselves, to acquire skills of social behavior.

The purpose of the article is to find out about modern approaches of teaching organization, nurturing and development of the children with special educational needs in inclusive learning environment. Students are engaged in adaptive and modified programs, the educational and developmental activities of which should be aimed at correction of certain violations. It is noted that the creation of learning pods in a teaching room according to the concept of a new Ukrainian school makes it possible to realize the task of inclusive education, and to find its place for cognitive activity and recreation.

It is emphasized that a compliance with the principles of correction work and a selection of learning methods that are convenient for the development of cognitive skills of schoolchildren is vital. The basic principles of correctional and development work were distinguished: the basis of correctional and development work on the results of psychodiagnostics; normativity; works in the «zone of the nearest development» of the child; taking into account the individual-psychological and personal differences of the child; systemity; the activity. Traditional teaching methods (role games, multi-presentations, pair and group work), aimed at the development of personality, its positive bases, and innovative («Cubing», «Associative bush», «Daily 5», «Daily 3», «6 Bricks» (work with the lego-designer), which, as a rule, are implemented jointly by all children of inclusive class. The attention is paid on the tasks associated with stimulating memory, logical thinking operations: graphic organizers (spider scheme, plot and signal cards, etc.), pictograms. It was also mentioned that success in education and upbringing of children with special educational needs is possible due to the effective work of a multidisciplinary team (teacher, teacher's assistant, psychologist, physical rehabilitation specialist, doctor, speech therapist, social worker, parents) created around each child with special educational needs. It contributes to the solution of educational tasks and the creation of a positive moral and psychological climate in an inclusive educational environment.

Постановка проблеми. Проблема навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами є актуальною. У Законі України «Про освіту» сформульовано поняття «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середо-

вище», «особа з особливими освітніми потребами», «корекційно-розвиткові послуги», які вказують на побудову нової освітньої траєкторії. Запровадження інклюзії передбачає розроблення ефективних навчальних стратегій, адаптацію

навчальних програм, планів, добірку методів й форм навчання, що враховуватимуть потреби та можливості дітей з особливими освітніми потребами. Першочерговим завданням є створення атмосфери взаєморозуміння та взаємодопомоги, щоб забезпечити учневі можливості самоствердитися, набути навичок соціальної поведінки.

Особливості навчання, виховання дітей із порушенням психофізичного розвитку у центрі дослідження низки науковців: О. Боряк, С. Мирнової, А. Колупаєвої, Л. Прядко, О. Фурман та ін. Л. Прядко та О. Фурман висвітлено теоретичні основи навчання дітей із порушенням інтелекту та методики, які сприяють формуванню основних академічних умінь; розкрито особливості методики навчання української мови та математики з наведенням конкретних прикладів завдань та алгоритмів їх розв'язання. Авторами наголошується, що «специфіка педагогічного процесу для учнів із порушеннями психофізичного розвитку, зокрема з порушеннями інтелекту, полягає у використанні спеціальних засобів корекції: адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів; наочність навчання; уповільненість процесу навчання; повторюваність у навчанні та вихованні; оптимізація темпу роботи та динаміки втомлюваності; дотримання охоронного режиму; позитивні емоції педагога як засіб стимулювання до діяльності й спілкування; стимулююча функція педагогічної оцінки» [1, с. 31].

Н. Бібік наголошує на командній роботі педагога з учнями в інклюзивному класі. На думку вченої, командний підхід до надання додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами є найбільш ефективним. Є два основні механізми забезпечення командного підходу до надання додаткової підтримки на рівні окремої дитини й усього навчального класу – це розроблення індивідуальної програми розвитку і використання практики спільного викладання [6].

Заслуговує на увагу посібник «Інклюзивне навчання – досвід упровадження» [2], в якому інклюзивна освіта розглядається як сучасна інноваційна тенденція, що передбачає застосування нестандартних методів та форм роботи. Подано зразки уроків у школі з інклюзивним навчанням, методику складання індивідуальної програми розвитку дитини з особливими потребами, діагностичні матеріали для учнів, батьків. Отже, у науковому вітчизняному просторі проблема навчання в інклюзивному класі є актуальною і потребує подальшого дослідження.

Мета статті – з'ясувати сучасні підходи до організації навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження означеної проблеми проводилося на теоретичному та практичному рівнях. Теоретичний аналіз дав можливість з'ясувати особливості освітнього процесу в початковій школі та дидактичні засади навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Початкова освіта працює за Концепцією нової української школи, Державним стандартом початкової освіти (2018 р.), Типовими освітніми програмами, новими підручниками. Організація навчання з наданням корекційно-розвиткових послуг здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 (зі змінами). Учні займаються за адаптивними та модифікованими програмами, освітня й розвивальна діяльність яких повинна бути спрямована на корекцію певних порушень. Створення осередків у навчальній кімнаті за Концепцією НУШ дає можливість реалізувати завдання інклюзивної освіти, а кожному учневі знайти своє місце для когнітивної діяльності та відпочинку.

За основу діяльності роботи в інклюзивному класі необхідно взяти Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році [3]. Зокрема, зазначається: надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг здійснюється шляхом проведення індивідуальних і групових занять, які можуть надаватися як штатними працівниками закладу, так і залученими фахівцями, зокрема працівниками ІРЦ, спеціальних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів, логопедичних пунктів та ін. на підставі цивільно-правових договорів. Слід урахувати й таку специфіку: для дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти, тривалість здобуття початкової та базової середньої освіти може бути подовжена на один рік на кожному з рівнів освіти з доповненням освітньої програми корекційно-розвитковим складником та відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії [3].

Акцентуючи увагу на особливостях надання освітньої послуги учням з особливими потребами, ми наголошуємо на дотриманні принципів корекційної роботи та добірки методів і прийомів навчання, що комфортні для розвитку когнітивних умінь учнів. Виділяються шість основних принципів корекційно-розвивальної роботи за класифікацією С. Коробко та О. Коробко.

1. Принцип ґрунтування корекційно-розвивальної роботи на результатах психодіагностики. Психодіагностика передусе психологічному впливові, слугує засобом контролю за змінами, що відбуваються під впливом психологічних дій, є інструментом оцінювання ефективності психологічного впливу.

2. Принцип «нормативності». Відповідно до цього принципу, під час визначення стратегії корекційно-розвивальної роботи, виборі її цілей необхідно виходити із зіставлення «еталонів» нормального в даному віці розвитку та конкретних особливостей індивідуального варіанту розвитку, унікальності кожного вікового етапу, його можливостей та ресурсів, а також урахувати його самоцінність.

3. Принцип роботи в «зоні найближчого розвитку» дитини.

4. Принцип урахування індивідуально-психологічних та особистісних відмінностей дитини. Мають бути враховані потреби й інтереси дитини, особливості пізнавальних здібностей, емоційно-вольової сфери, соціальних установок і навичок, міра стомлюваності.

5. Принцип системності. Зобов'язує врахування складного системного характеру психічного розвитку в онтогенезі, нерівномірності та різночасовості дозрівання різних психічних функцій. Психологічний вплив спрямовується на актуалізацію сильних боків розвитку дитини з опорою на них – розвиток функцій, що перебувають у сенситивному періоді.

6. Принцип діяльності. Види діяльності підбираються так, щоб у поєднанні вони могли підтримувати інтерес дитини, створюючи мотиваційний аспект психокорекції; були спроможні задіяти всю гаму психологічних функцій. До таких видів діяльності відносять навчальну діяльність, гру, конструювання, образотворчу діяльність та специфічну форму діяльності – спілкування [4, с. 11–12].

Бесіда з батьками, асистентами вчителя дає можливість стверджувати, що у дітей з інтелектуальними порушеннями спостерігаються:

- комунікативні проблеми (слабкий словниковий запас, невміння встановити контакт зі співрозмовником, «тривожність» за неправильну думку, невпевненість у власній комунікативній поведінці);

- проблеми дезадаптації (учень важко адаптується до освітнього середовища, його стан тривожний, що особливо проявляється у його поведінці; переживає емоційний дискомфорт, перш за все, через вимогу вчителя під час виконання класних завдань; роль асистента вчителя – налагодити цей контакт);

- поведінкові проблеми на тлі повного освітнього процесу (невміння розподіляти час на виконання завдань, відсутність мотивації);

- уповільнення когнітивних процесів (пізнання інколи утруднюється через особисте сприйняття дійсності).

Л. Прядко [5] виділяє такі засоби корекції з урахуванням конкретної категорії порушення: адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів; наочність навчання; уповільненість процесу навчання; повторюваність у навчанні та вихованні; оптимізація темпу роботи та динаміки втомлюваності; включення учня в діяльність, спрямовану на подолання труднощів і перешкод; дотримання охоронного педагогічного режиму; позитивні емоції педагога як засіб стимулювання дітей до діяльності й спілкування; стимулююча функція педагогічної оцінки.

Основною формою діяльності закладу освіти є урок. Його організація, структура в класі з інклюзією знайшла своє відображення у наукових пошуках Л. Прядко. Ученою окреслено основні чинники, на які має звертати увагу педагог, готуючись до уроку.

1. Аналізуючи та добираючи початковий матеріал, педагог має зупинитися на тих видах діяльності, які б сприяли взаємодії дітей на уроці та забезпечували високий рівень мотивації.

2. Ураховуючи особливості неоднорідності і різноманітності складу класу, а також різний навчальний матеріал, учитель добирає способи подачі нового матеріалу, набір дидактичного матеріалу, який відповідає особливим освітнім потребам дітей, які навчаються за типовою програмою.

3. Готуючись до уроку, вчитель має передбачити можливі зміни ходу уроку, пов'язані з особливостями залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчальної діяльності на уроці (продумати різноманітні варіанти використання методів, прийомів і засобів навчання).

Далі дослідниця [7] наголошує, що урок повинен мати чіткий алгоритм.

1. Кожне завдання, яке пропонується дітям з ООП, має відповідати певним алгоритмам дій. Усні завдання виконуються за таким алгоритмом: учитель оголошує завдання (тобто «що ми будемо робити») – діти або одна дитина промовляє завдання після вчителя; можна використовувати картки з опорними словами або пропозиціями; учитель озвучує, у якій послідовності треба виконувати завдання. Тут потрібно використовувати картки з алгоритмом дій, ілюстрації, що відображають алгоритм виконання завдань, схеми, таблиці.

2. Учитель під час використання засобів наочності повинен знати й урахувати: наочність у розв'язанні навчальних завдань; функції наочних посібників у даному навчальному процесі; вікові та індивідуальні особливості учнів.

3. Одна з основних вимог до уроку – це врахування порушення пізнавальної діяльності дітей

з особливими освітніми потребами, зокрема уваги, виснажливості, швидкої втомлюваності від одноманітної діяльності.

4. На уроці вчитель повинен змінювати різні види діяльності: починати урок краще із завдань, які тренують пам'ять, увагу; складні завдання використовувати тільки в середині уроку; чергувати завдання, пов'язані з навчанням, і завдання, які мають тільки корекційну спрямованість (зорова гімнастика, використання завдань на розвиток дрібної моторики руки, розвиток сприйняття і мислення).

Використання сюрпризних, ігрових моментів, міні-гри (тобто тієї діяльності, яка викликає позитивні емоції дітей).

Ми наголошуємо на добірці методів в освітньому процесі, що спрямовані на розвиток особистості, її позитивних основ. Серед них:

– рольові ігри. Уроки української мови та читання знайомлять учнів із текстами різних жанрів. Інклюзивний клас вимагає творчості від учителя у процесі добірки завдань із розвитку мовлення. Вони можуть бути такого типу: уявіть собі, що синичка на снігу просить у вас допомоги (за поезією Ліни Костенко «Синички на снігу»), передайте їх тривогу голосом; передайте радість у разі надання допомоги. Радість супроводжується звуками птахів (музикотерапія);

– мультипрезентації. Учитель формує тематику відповідно до завдань уроку;

– парна та групова робота. Об'єднання учнів, а не їх поділ – шлях до успіху в інклюзивному класі.

Концепція нової української школи орієнтована на застосування інноваційних методів навчання: «кубування», «асоціативний куц», «щоденні 5», «щоденні 3», «6 цеглинок» (робота з леґо-конструктором), які, як правило, реалізуються спільно усіма дітьми інклюзивного класу. Як показує наше спостереження, учень активно долучається до роботи з леґо-конструктором,

обмірковує з педагогом алгоритм виконання дій. Окрім того, ефективним, на нашу думку, є застосування завдань, пов'язаних зі стимулюванням розвитку пам'яті, логічного мислення. Маємо на увазі використання піктограм, графічних організаторів (схеми-павутинки, сюжетні та сигнальні картки). Для формування у першокласників граматичних понять рекомендуємо метод піктограм. Учитель пропонує малюнки, за допомогою яких учень складає речення, узгоджуючи слова у ньому.

На наше глибоке переконання, досягти успіху у навчанні і вихованні дітей з особливими освітніми потребами можна завдяки ефективній роботі мультидисциплінарної команди. Вона створюється навколо кожної дитини з особливими освітніми потребами й сприяє вирішенню поставлених навчальних завдань та створенню позитивного морально-психологічного клімату в інклюзивному освітньому середовищі.

Висновки. Таким чином, нами з'ясовано підходи до навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. Учні займаються за адаптивними та модифікованими програмами, створення осередків у навчальній кімнаті за Концепцією НУШ дає можливість реалізувати завдання інклюзивної освіти, а кожному учневі знайти своє місце для когнітивної діяльності та відпочинку. Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг здійснюється шляхом проведення індивідуальних і групових занять, які можуть надаватися як штатними працівниками закладу, так і залученими фахівцями.

Звернено увагу на принципах навчання. Для ефективної командної роботи запропоновано створення мультидисциплінарної групи фахівців.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у добірці вправ із розвитку діалогічного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дидактичні основи навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку : методичний посібник / уклад. Л.О. Прядко, О.О. Фурман. Суми : РВВ СОППО, 2015. 114 с.
2. Інклюзивне навчання – досвід упровадження / упоряд. А. Колупаєва. Київ : Шкільний світ, 2015. 200 с.
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році : Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 31 серпня 2020 р. № 1/9-495. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/5f4f3994b43e6123926374.pdf>.
4. Запровадження корекційних, розвивальних програм в умовах загальноосвітніх навчальних закладів : інформаційно-методичний збірник / упоряд. К.М. Муліка. Полтава : ПОППО, 2009. 100 с.
5. На допомогу педагогу загальноосвітнього навчального закладу : методичний посібник / уклад. Л.О. Прядко, О.О. Фурман. Суми: РВВ СОППО, 2015. 52 с.
6. Нова українська школа : poradnik для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Плеяди, 2017. 206 с.
7. Прядко Л.О. Проблема організації уроку в інклюзивному закладі освіти. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2018. Вип. 11. С. 264–273.

REFERENCES

1. Dydaktychni osnovy navchannia ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku (2015) [Didactic bases of teaching children with violations of intellectual development]. Inc.: L.O. Pryadko, O.O. Furman. Methodical manual. Sumy: RVV SOIPPO. 114 p. (in Ukrainian).
2. Inkluzyvne navchannia – dosvid uprovozhennia (2015) [Inclusive learning is an experience of introduction]. A. Colupaieva. K.: View. Group «School World». 200 p. (in Ukrainian).
3. Instruktyvno-metodychni rekomendatsii shehodo orhanizatsii navchannia osib z osoblyvymy osvitynymi potrebamy u zakladakh zahalnoi serednoi osvity u 2020/2021 navchalnomu rotsi [Instructions and methodical recommendations for organizing training of persons with special educational needs in general secondary education institutions in 2020/2021 academic year]. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/5f4f3994b43e6123926374.pdf> (in Ukrainian).
4. Zaprovozhennia korektsiinykh, rozvyvalnykh prohram v umovakh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (2009) [Introduction of correction, development programs in conditions of general educational institutions: Information and methodical collection]. K.M. Mulika. Poltava: PIPPO. 100 p. (in Ukrainian).
5. Na dopomohu pedahohu zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu (2015) [To help the teacher of a comprehensive educational institution]. Inc.: L.O. Pryadko, O.O. Furman. Methodical manual. Sumy: RVV SOIPPO. 52 p. (in Ukrainian).
6. Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia (2017) [New Ukrainian School: Teacher Advisor]. Under the zag. ed. Bibik N.M. K.: LLC «Publishing House». Playads. 206 p. (in Ukrainian).
7. Pryadko, L.O. (2018). Problema orhanizatsii uroku v inkluzyivnomu zakladi osvity [The problem of organization of lesson in an inclusive education institution]. *Actual issues of correctional education: a collection of scientific works*. Vol. 3, 11. pp. 264-273. (in Ukrainian).